

ЛІТЕРАТУРА

1. Шорина Е.В. Контроль за деятельностью органов государственного управления в СССР / Е.В. Шорина. – М.: Наука, 1981. – 301 с.
2. Алексеев С.С. Общая теория права: в 2 т. / С.С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., Т. 2. – 1982. – 359 с.
3. Савченко Л.А. Деякі питання планування контрольних заходів / Л.А. Савченко, О.П. Пашенко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2003. – №3. – С. 12 – 18.
4. Козлов Ю.М. Административные правоотношения / Ю.М. Козлов – М.: Наука, 1976. – 157 с.
5. Каленський М.М. Контрольно-ревізійна служба – суб'єкт державного фінансового контролю підприємницької діяльності / М.М. Каленський, І.Б. Стефанюк – К.: Ін. рег. докл. НАН України, 2001. – 203 с.

УДК 342.9: 347.946

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОМУ ПРАВІ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НОРМАТИВНИЙ АСПЕКТИ

Зозуль І.В., аспірант

Запорізький національний університет

На основі аналізу наукових та нормативних джерел досліджується історія виникнення, розвитку презумпції невинуватості, її поняття, особливості в адміністративно-деліктному праві, аналізується її змістове наповнення та формулюється пропозиції для її нормативного закріплення.

Ключові слова: презумпція, презумпція невинуватості, адміністративно-деліктне право, правопорушення.

Зозуль І.В. ПРЕЗУМПЦИЯ НЕВИНОВНОСТИ В АДМИНИСТРАТИВНО-ДЕЛИКТНОМ ПРАВЕ: ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИЙ И НОРМАТИВНЫЙ АСПЕКТЫ / Запорожский национальный университет, Украина

На основе анализа научных и нормативных источников исследуется история возникновения, развития презумпции невинности, ее понятие, особенности в административно-деликтном праве, анализируется ее содержательное наполнение и формулируются предложения для ее нормативного закрепления.

Ключевые слова: презумпция, презумпция невинности, административно-деликтное право, правонарушение.

Zozul I.V. PRESUMPTION OF INNOCENCE IN ADMINISTRATIVE-THE LAW OF TORTS: GENERAL AND NORMATIVE ASPECTS / Zaporizhzhya national university, Ukraine

Nowadays administrative law is in the process of radical reform. This reform affects the content of all components of administrative law, including and administrative and tort law, which previously was thought Institute of Administrative Law, and subsequently acquired traits subsectors. Despite the modification of scientific approaches to the subject of administrative law, including the subject of administrative and tort law as it is an important component does not cause no one doubts the need watching all of its provisions, including and on prezumtsiy. Specificity of legal presumptions in administrative law of torts determined feature of the administrative and tort law. This issue is very relevant in our time and, moreover, in science of administrative law it is almost not studied, or may be given little attention, usually in the context of more substantive issues.

Basically, the presumption is investigated in terms of legal liability and with an emphasis on criminal-legal and criminal-procedural sphere. This was true for all historical stages of development of legal opinion on presumptions.

In administrative – legal science question the presumption of innocence mainly, as already noted, the study is somewhat fragmentary.

In general, scientific statements regarding the presumption of innocence that existed in different historical periods, can be divided into three groups: the presumption of innocence should be denied because a particular person without fault on the particular facts can not be trial; presumption of innocence must be refuted, but

others mentioned above circumstances, the presumption of innocence, in contrast to the process of scientific knowledge, is important from the perspective of specific judicial investigation.

Consider it appropriate to offer the following statutory presumption of innocence in administrative - tort law, namely: "A person is guilty of an administrative offense until her guilt is proved in the manner prescribed by law and set resolution or decision of the case, which became effective".

Key words: presumption, the presumption of innocence, administrative-tort law violations.

Адміністративне право на сьогоднішній час перебуває в процесі докорінного реформування. Внаслідок визнання пріоритетності утвердження та забезпечення прав людини в адміністративно-правовій науці цілком обґрунтовано набуло поширення положення про те, що центральним напрямком розвитку вітчизняного адміністративного права є запровадження «сервісної» (обслуговуючої) його концепції, відповідно до якої суб'єкти публічного управління мають якнайповніше забезпечувати реалізацію прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Тому доречним, зважаючи на оновлений предмет адміністративно-правового регулювання, є визначення сутності адміністративного права, яке подає Т.О. Коломєць в «Адміністративном праві України. Академічний курс», зазначаючи, що адміністративне право – це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що формуються під час забезпечення органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також у процесі державного і самоврядного управління в сферах соціально-економічного й адміністративно-політичного розвитку та охорони громадянського порядку [1, 3]. Такої ж думки дотримується і більшість вітчизняних вчених-адміністративістів (наприклад, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, С.Г. Стеценко, Ю.П. Битяк, А.Т. Комзюк, О.І. Миколенко та ін.). Це реформування впливає на зміст всіх складових адміністративного права, у т.ч. й адміністративно-деліктного права, яке, раніше вважалося інститутом адміністративного права, а згодом набуло ознак підгалузі. Домінуючою у вітчизняній адміністративно-правовій доктрині є теза про те, що адміністративно-деліктне право – підгалузь права, яка регулює суспільні відносини, пов'язані з притягненням особи до адміністративної відповідальності (наприклад, роботи В.К. Колпакова, Р.С. Мельника, Т.О. Коломєць та ін.). Не дивлячись на модифікацію наукових підходів до предмета адміністративного права, у тому числі і предмета адміністративно-деліктного права як його важливої складової, не викликає ні у кого сумнівів потреба перегляду всіх його положень, у т.ч. і щодо презумпцій. Специфіка правових презумпцій в адміністративно-деліктному праві обумовлюється особливістю самого адміністративно-деліктного права. Це питання є досить актуальним у наш час і, крім того, у вітчизняній науці адміністративного права воно майже не вивчалось, або ж йому приділялося небагато уваги, як правило, у контексті розгляду більш змістовних питань, як-то: адміністративної відповідальності, провадження у справах про адміністративні правопорушення тощо (наприклад, роботи В.К. Колпакова, О.М. Бандурки, М.М. Тищенко, Д.М. Лук'янця, О.І. Миколенка та ін.). Щоправда, одному із різновидів презумпцій в адміністративно-деліктному праві – презумпції невинуватості – увага вчених-адміністративістів все ж таки приділяється, хоча визнати наявні наукові праці завершеними, напевно, чи можна. Правові презумпції – це закріплені у законодавстві припущення про наявність або відсутність юридичних фактів. Однією із найважливіших презумпцій, у контексті забезпечення пріоритету прав і свобод людини і громадянина, закріплення та реалізації принципу верховенства права в усіх галузях, підгалузях права, в т.ч. й адміністративно-деліктному праві, є саме презумпція невинуватості. Хоча аналіз наявних наукових, нормативних джерел свідчить про те, що її потенціал і до цього часу залишається малодосліджуваним.

Мета роботи – на підставі дослідження наявних джерел, враховуючи загальнотеоретичні положення, дослідити презумпцію невинуватості в адміністративно-деліктному праві, її специфіку та запропонувати авторське визначення «презумпції невинуватості в адміністративно-деліктному праві».

Сучасний словник іншомовних слів визначає презумпцію невинуватості як положення, закріплене в законі, згідно з яким людину вважають невинною доти, доки її невинність не буде доведена в суді відповідно до чинного законодавства» [2, 557], Великий російський енциклопедичний словник – як одного із демократичних правових принципів судочинства, згідно з яким обвинувачений вважається невинуватим до тих пір, доки його вина не буде встановлена судом у відповідності до законодавства [3, 1240]. В енциклопедичному словнику

Ф.А. Брокгауза і І.А. Ефрона презумпція – «це положення, яке встановлює наявність фактів або подій без доказування їх існування» [4, 52]. У Великому тлумачному словнику подається дещо інше визначення терміна, а саме: «Презумпція – закріплене в законі припущення про існування певного факту, реальність якого вважається істиною і не потребує доказів.» [5, 1105]. У даному випадку мова йде про певний вид презумпцій, а саме неспростовні, тобто ті, вірогідність яких не потрібно підтверджувати. Як приклад можна навести презумпцію неповної дієздатності особи до досягнення нею певного віку. Юридична енциклопедія та Великий енциклопедичний юридичний словник містять тотожне визначення правових презумпцій: «Презумпції у праві – закріплені правовими нормами припущення про вірогідність настання певного юридичного факту» [6, 71; 7, 704].

Філософський енциклопедичний словник пропонує коротке поняття презумпції: «Презумпція – припущення, прийняте за вірогідне» [8, 362]. У Літературознавчій енциклопедії «Презумпція – речення або судження, прийняте як вірогідне» [9, 265]. Відомий словник російської мови М. Ожегова фіксує визначення презумпції як «припущення, яке визнається істинним доки не доведено інше» [10, 535]. Таке ж визначення містить і Великий юридичний словник, і Великий юридичний енциклопедичний словник: «Презумпція – припущення, яке визнається достовірним, поки не буде доведено протилежне» [11, 485; 12, 535]. Серед науковців панує думка, що нормативне підґрунтя для існування презумпцій у чинному адміністративно-деліктному законодавстві України закріпила Конституція 1996 року. Проте, на наш погляд, в Основному Законі української держави були закладені підвалини для їх застосування здебільшого у кримінальному процесі, про що свідчать, наприклад, нормативні положення ст.62 Конституції України, згідно з яким пропонується визначення презумпції невинуватості, яке безперечно розраховане на його використання лише під час здійснення провадження в кримінальних справах: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» [13]. Розмаїття підходів до визначень правових презумпцій спостерігається і в науковій правничій літературі. Так, на думку О.Ф. Скаун, «Презумпція (лат. *praesumptio* – припущення) – закріплене в законі припущення про наявність чи відсутність певних фактів, що мають юридичне значення» [14, 373]. В.В. Копейчиков визначає поняття презумпції – як «припущення про наявність або відсутність певних фактів, що спираються на зв'язок між фактами, які припускаються, та такими, що існують, і це підтверджується наявним життєвим досвідом». На думку П.М. Рабіновича, «правова презумпція – це закріплене в законодавстві припущення про наявність або відсутність певних юридичних фактів, яке може призвести до виникнення, зміни або припинення правовідносин». В.В. Масюк у своїй дисертації приходить до висновку, що «правова презумпція – це передбачене законом правило (нетиповий нормативний припис), за яким на підставі встановлення певного факту чи фактичного складу виключається необхідність доказування та вважається таким, що існує інший факт (фактичний склад)» [15, 17]. Д.С. Суханова тлумачить поняття «правової презумпції» як «логіко-юридичного положення, що являє собою припущення щодо існування або не існування юридичного факту» [16, 20].

Можемо відмітити, що, в основному, презумпція досліджується в аспекті питань юридичної відповідальності й з акцентом на кримінально-правову та кримінально-процесуальну сферу. Це було характерно для всіх історичних етапів розвитку правової думки про презумпції. Одним з основних елементів презумпції невинуватості вважається загальне правило ще періоду античності: «сумніви тлумачаться на користь обвинуваченого».

Взагалі слід зазначити, що процес формування презумпції невинуватості є достатньо тривалим і суперечливим. Відома ж на сьогодні конструкція презумпції невинуватості була остаточно сформована протягом останніх 70-ти років, однак її зародження відбулося ще у II столітті до нашої ери. Як вважає В.С. Макарчук, перші відомості про юридичне закріплення у правових нормах презумпції невинуватості можна знайти в Законах Хаммурапі та Законах Ману [17, 18-30]. Захисна тенденція в разі необхідності вирішення всіх сумнівних ситуацій була властива також і давньоримському кримінальному судочинству, в якому при судовому розгляді кримінальних справ усі сумніви повинні були тлумачитися на користь обвинуваченого. Н.С. Караніна в якості прикладів презумпції невинуватості того часу наводить наступні: 1. *Semper in dubiis benigniora praeferenda sunt* – при будь-якому сумніві переважно ухвалювати сприятливе рішення; 2. *In re dubio benigniorem interpretationem est* – сумніви у справах необхідно тлумачити на користь обвинуваченого; 3. *In poenalibus causis benignius*

interpretandum est – у кримінальних справах закони потрібно тлумачити поблажливіше; 4. *In dubio absolvitur reus* – у сумнівних випадках обвинувачений звільняється від переслідування [18, 19], що дозволяє стверджувати про те, що на той час увага нормотворця в аспекті регламентації презумпції невинуватості затверджувалася лише на кримінальному процесі. До того ж, наявні приклади свідчать про достатньо поглиблену увагу нормотворця до феномена цієї презумпції.

Узагальнюючи вказані положення, представники школи глосаторів (XII століття) сформулювали свій варіант презумпції – «*In dubio pro reo*» (всі сумніви тлумачаться на користь обвинуваченого), яка на сьогоденний момент відома кримінальному судочинству більшості країн світу, є загальновизнаною та вважається найважливішим елементом презумпції невинуватості обвинуваченого. У період Середньовіччя в більшості випадків особа була вимушена доводити свою невинуватість, оскільки інакше вважалася такою, що скоїла злочин. Проте, окремі положення презумпції невинуватості були закріплені ще у Великій хартії вольностей 1215 р. Згодом у країнах англосакської правової системи презумпція невинуватості була остаточно сформована на базі цього джерела права. Щоправда, основною подією, яка фактично призвела до появи в кримінально-процесуальних кодексах більшості країн норми про презумпцію невинуватості, було прийняття Декларації прав людини і громадянина 1789 р., яка і закріпила остаточно визначення цієї презумпції, а саме – «особа вважається невинуватою у скоєнні злочину, доки не буде встановлене інше». У Росії перша спроба законодавчого закріплення презумпції невинуватості була здійснена у виданому Катериною II Наказі депутатам «Уложеної комісії» (1767 р.), норми розділу X якого (Наказ про обряд кримінального суду) фактично дублювали переклад положень книги Ч. Беккарія.

Уперше сформулював доктринальне поняття презумпції невинуватості відомий італійський дослідник проблем кримінального права і процесу Ч. Беккарія, яке і опублікував у праці «Про злочини та покарання» (1764 р.), зазначивши, що «людина не може бути названа злочинцем до судового вироку, а суспільство не має права позбавити її свого заступництва, доки не буде вирішено, що вона порушила умови, зважаючи на дотримання яких воно їй дарує. Проте тільки право сили дозволяє судді карати громадянина, коли існує сумнів у його винуватості або невинуватості» [19, 260]. Саме воно і використовувалося в подальшому в працях вчених – юристів як вихідне положення при дослідженні феномена презумпції невинуватості. Із XVIII століття презумпції починають досліджуватися у роботах Є.В. Васьковського, Г.Ф. Дормідонтова, Д.І. Мейєра, С.А. Муромцева, І.Г. Оршанського та ін. З середини XIX століття в юридичній науці спостерігається усвідомлення вченими помилковості ототожнення презумпцій і непрямих доказів та розпочинається процес формування сучасного розуміння правових презумпцій, їх місця і значення у правовому регулюванні. Так, Д. Мейєр у праці «Про юридичні вигадки і припущення, про приховані й удавані дії» (1854 р.), яка була першим комплексним дослідженням феномену презумпцій, висловив думку про те, що припущення та доказ – це абсолютно різні поняття, співвідношення яких не може бути за типом співвідношення роду і виду [20, 32]. Хоча в юридичній літературі іноді зустрічаються і взагалі заперечення проти існування презумпцій, останні активно досліджуються представниками юридичної науки. При цьому презумпції почали досліджуватися, в основному, саме як висновки з індуктивного узагальнення та розглядатися як засіб пізнання.

В юридичній літературі дореволюційного періоду, окрім монографії Д. Мейєра, необхідно виділити роботу І.Г. Оршанського «Про законні припущення та їх значення» (1874 р.), монографію Г.Ф. Дормідонтова «Класифікація явищ юридичного побуту, які мають відношення до випадків застосування фікцій» (1895 р.) [21]. На сучасному етапі розвитку правової науки порядок використання презумпцій досліджувалися й продовжують досліджуватися в працях М.І. Бажанова, О.І. Бережного, Т.С. Гавриш, А.В. Гриненка, Ю.М. Грошевого, Є.Г. Коваленка, М.Й. Коржанського, В.В. Крижанівського, Г.К. Кожевникова, І.В. Рогатюка, О.З. Хотинської, С.Ф. Шуміліна, Г.Ю. Юдківської та інших вчених. З 90-х рр. XX ст. у правовій науці спостерігається тенденція до подальшого дослідження ресурсу презумпції невинуватості вченими – фахівцями в галузі теорії права – як різновиду презумпції взагалі, як складового елемента юридичної техніки, вченими фахівцями в галузі кримінального права та кримінального процесу – ресурс презумпції невинуватості саме в кримінальному процесі і дещо фрагментарно представниками інших галузевих наук, у тому числі й вченими-адміністративістами (переважно при дослідженні засад адміністративно-деліктного провадження). Саме тому і науковий базис нормотворчих процесів у кримінальному процесі та інших сферах суспільних відносин є дещо різним, у т.ч. і щодо нормативного врегулювання питання презумпції невинуватості – детально

щодо кримінального процесу і дещо фрагментарно – презумпція невинуватості в адміністративно-деліктному провадженні. При цьому такий стан справ є характерним для цих галузей законодавства вже протягом тривалого часу як в Україні, так й в інших країнах. У цілому наукові положення щодо презумпції невинуватості, які існували в різні історичні періоди, можна умовно поділити на три групи:

- 1) презумпція невинуватості має бути спростована, оскільки без вини конкретної особи щодо конкретного факту не може бути судового розгляду. Вбачається, що тут йдеться лише про безумовну винуватість кожної особи, яка притягується до відповідальності. Тож ця точка зору свого часу була піддана критиці в середовищі вчених;
- 2) презумпція невинуватості має бути спростована, але за інших, зазначених вище, обставин. Обвинувачений має довести свою невинуватість так само, як суспільство й держава мають доводити його винуватість. Інакше кажучи, особа, яка притягується до відповідальності, презюмується винуватою, тому на неї покладається тягар доказування своєї невинуватості;
- 3) презумпція невинуватості, на відміну від процесу наукового пізнання, має значення з позиції специфіки судового дослідження. Кожен судовий розгляд має бути завершений юридичним результатом – рішенням про винуватість чи невинуватість особи. Після завершення наукового дослідження можна отримати суто пізнавальний результат або ж не отримати жодного.

У міру розповсюдження презумпція невинуватості фіксується в законодавстві Франції (Декларації прав людини та громадянина 1789 р.), США, Італії та ін. У царській Росії перша спроба закріплення її знайшла прояв у Статуті карного судочинства 20 листопада 1864 р. У СРСР презумпція невинуватості існувала де-юре, а де-факто вона не гарантувалася учасникам процесу. На сьогодні презумпція невинуватості закріплена в багатьох міжнародно-правових документах, а саме – у п.1 ст.11 Загальної декларації права людини; п.2 ст.14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права; п.2 ст.6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод; п.1 ст.48 Хартії Європейського Союзу про основні права і т.д. В Україні вона знайшла закріплення в ст.62 Конституції України, де зазначається, що: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь». У новому Кримінальному процесуальному кодексі України презумпція невинуватості знайшла своє закріплення в ст.17 – «Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили» [22]. Проте це положення є характерним саме для кримінального права та кримінального процесу. Для адміністративно-деліктного провадження, в основному, є характерною її фрагментарність дослідження та нормативного закріплення, що визнати виправданими не можна, як і зменшувати вплив правових наслідків для особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. Притягнення особи до відповідальності за вчинене адміністративне правопорушення може мати великий вплив на її моральний та матеріальний стан, соціальне становище в суспільстві. Ось чому конче необхідним є поширення в повному обсязі презумпції невинуватості і на адміністративно-деліктну сферу.

В адміністративно-правовій науці питання презумпції невинуватості в основному, як вже зазначалося, досліджується дещо фрагментарно. При цьому така тенденція спостерігається протягом вже тривалого часу. Наприклад, О.М. Якуба висвітлює це питання в аспекті процесуальних гарантій в адміністративно – деліктному провадженні [23, 190-191]. Л.В. Коваль зосереджує свою увагу на презумпції невинуватості при аналізі суб'єктивної сторони адміністративного проступку [24, 56-60]. Н.В. Хорошак в аспекті аналізу принципів застосування адміністративних стягнень зосереджує свою увагу на презумпції невинуватості й зазначає, що він проявляється в тому, що «адміністративні стягнення може бути застосовано тільки до особи, вина якої була доведена належним чином» [25, 117]. Й додає, що наявність вини не може просто передбачатися у зв'язку з фактом правопорушення. Якщо особа не виконала покладене на неї законом зобов'язання, не можна автоматично вважати її винною, оскільки в адміністративно-деліктному праві діє принцип презумпції невинуватості [25, 117].

В.В. Богуцький, В.В. Мартиновський концентрують свою увагу на презумпції невинуватості при аналізі принципів провадження у справах про адміністративні правопорушення, а саме: презумпції невинності (саме в такому формулюванні) розглядають як те, що особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, вважається невинною доти, доки її вину не буде доведено у встановленому законом порядку [26, 9]. Вони ж уточнюють, що із цього принципу випливає, що тягар доведення провини покладається на обвинувача. Притягнений до відповідальності не зобов'язаний доводити свою невинність, хоча і має на це право. Окрім того, вони додають, що «з презумпції невинності випливає і таке важливе твердження: усякий сумнів тлумачиться на користь особи, яка має притягатися до відповідальності» [26, 10]. І.У. Ляхович, окрім традиційного подання змісту презумпції невинуватості, подає й порівняльний аналіз презумпції невинуватості в адміністративному та кримінальному праві. Вона зокрема зазначає, що «в адміністративному праві презумпцію невинуватості прямо не закріплено у законі, але про його існування свідчать положення ст.280 КпАП України, в якій зазначено, що орган (посадова особа) при розгляді справи про адміністративні правопорушення зобов'язаний з'ясувати: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна особа в його вчиненні, а також ст.251 – доказами по справі є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган встановлює наявність або відсутність адміністративного правопорушення, винність особи та інші обставини, що мають значення для розгляду справи. Усі ці докази повинні збирати особа, що проводить адміністративне розслідування» [27, 81]. Автори навчального посібника «Адміністративна відповідальність в Україні» за загальною редакцією А.Т. Комзюка не виокремлюють презумпцію невинуватості, однак вважають за доцільне виокремлювати презумпції невинуватості лише за винне діяння [28, 7-8].

Аналогічні положення щодо презумпції невинуватості, а саме її сутності, які умовно можна поділити на кілька складових, а саме: а) особа підлягає відповідальності за ті адміністративні правопорушення, щодо яких встановлена її вина; б) особа, щодо якої здійснюється провадження у справі про адміністративне правопорушення, вважається невинною доти, доки її вина не доведена у встановленому законом порядку; в) особа, що притягується до адміністративної відповідальності, не зобов'язана доводити свою невинність; г) будь-які сумніви у винності особи, що притягається до адміністративної відповідальності, тлумачаться на її користь, можна зустріти і в сучасних наукових джерелах – працях О.І. Миколенка, О.М. Бандурки, С.Г. Стеценка, О.В. Кузьменко, С.В. Ківалова, А.Т. Комзюка, Ю.П. Битяка, Д.М. Лук'янця та ін. Притаманні вони і роботам російських вчених-адміністративістів (наприклад, В.А. Круглова, Л.Л. Попова та ін.) [29]. Однак для всіх цих робіт, на відміну від кримінально-правових та кримінально-процесуальних аналогів, характерним є все ж таки констатуючий характер, дублювання вищезазначених змістовних елементів без ґрунтового їх аналізу, без з'ясування реального змісту презумпції невинуватості, її комплексного характеру що і обумовлює особливість її нормативного закріплення.

Цікавою є робота Д.М. Бахраха «Адміністративна відповідальність», у якій він серед важливих засад права на захист виділяє презумпцію добропорядності громадянина й її нормативний варіант – презумпцію невинуватості. Дублюючи традиційні доктринальні положення щодо презумпції невинуватості для індивідуальних фізичних осіб, Д.М. Бахрах приділяє увагу і презумпції невинуватості колективних суб'єктів. Зокрема зазначає, що ці особи притягуються до відповідальності незалежно від наявності вини, презумпція невинуватості на них не поширюється. Тягар доказування дії непереборної сили, як обставини, що звільняє їх від відповідальності, лежить на них. А якщо за законодавством встановлена відповідальність організації за винні дії, вона зобов'язана довести відсутність вини, тут діє презумпція винуватості у вчиненні проступку [30, 56]. Взагалі російські доктринальні правові положення про презумпцію невинуватості є дещо ґрунтовнішими, звідси й детальніше нормативне закріплення її.

Презумпція невинуватості зафіксована в ст.7 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме: «ніхто не може бути підданий заходу впливу у зв'язку із адміністративним правопорушенням інакше як на підставах і в порядку, встановлених законом» [31]. Це загальне положення дістає деталізацію й в інших статтях Кодексу, які регламентують порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення. Основною ознакою, яка впливає із поняття презумпції невинуватості, є те, що ніхто не повинен доводити свою невинуватість у вчиненні адміністративного правопорушення. Тобто, обов'язок доведення цієї вини лежить на органах та посадових особах, які встановили факт вчинення діяння, яке, на їх думку, мало ознаки складу правопорушення та порушили провадження у справі. Це унеможливорює усі спроби перекладання тягаря доказування на особу,

яку притягують до відповідальності. Доведення вини особи, яка притягується, згідно із ст.245 КУпАП, повинно ґрунтуватися на законності, повному та всебічному дослідженні кожної обставини, яка стосується справи. Законодавець окреслює коло джерел доказів, які можуть бути використані для доведення вини особи. Вони зазначені в ст.251 КУпАП. Таким чином, стає очевидним, що вина повинна бути доведена лише в закріпленому законом порядку, з дотриманням всіх процесуальних форм.

Проте неможливо не брати до уваги і активну громадську позицію особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, і хоче реалізувати свої права, передбачені КУпАП. Стаття 268 КУпАП надає можливість особі, яка притягується до адміністративної відповідальності, подавати докази, заявляти клопотання, що, у свою чергу, є чудовим «каталізатором руху процесу у справі» [31]. Таким чином, значення положення, яке розглядається і яке відображає одну із ознак презумпції невинуватості, полягає в тому, що в ньому обов'язок доказування розглядається і як можливість особи, яка притягується до відповідальності, активно впливати на процес розгляду всіх обставин у справі. Нормативне закріплення презумпції невинуватості пропонується в Проекті Кодексу про адміністративні проступки, а саме: «Особа, стосовно якої провадиться провадження у справі про адміністративні проступки, вважається невинною, доки її вина не буде доведена в порядку, передбаченому цим Кодексом і визначена постановою судді, органу (посадової особи), уповноваженої розглядати справи про адміністративні проступки, що набрала чинності. Особа, що притягується до адміністративної відповідальності, не зобов'язана доказувати свою невинуватість. Усі сумніви щодо доведеності вини особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, тлумачаться на її користь».

Незважаючи на велику кількість компетентних органів, які мають право визнати особу винною у вчиненні адміністративного правопорушення, їх вичерпний перелік зазначений у ст.17 КУпАП. Цим самим законодавець опосередковано закріплює одну із ознак презумпції невинуватості, а саме законність винесеного рішення органом, який має право вирішувати дану справу. Як зазначають О.М. Бандурка та М.М. Тищенко, рішення по справі, яке виніс орган, неуповноважений на те законом, слід одразу ж визнавати незаконним та таким, який не має для даної особи жодних правових наслідків [32, 41].

Р.С. Алімов також аналізує презумпцію невинуватості в аспекті елемента захисту прав особи в адміністративно-штрафній діяльності та робить висновок про те, що сьогодні, коли інтереси громадянина поставлені понад усі інтереси, відсутність правового закріплення презумпції невинуватості в адміністративному праві (в т.ч. адміністративно-деліктному) здається безпідставним. Тим більше, що при аналізі переважної кількості статей КУпАП складається враження, що в них презюмується вина порушника. І варто підтримати Р.С. Алімова в тому, що варто шукати удосконалення використання ресурсу презумпції невинуватості шляхом зміни як матеріальних норм, так і процедурних – порядку розгляду справ про адміністративні правопорушення. Зокрема, у більшості випадків при розгляді справ про правопорушення, які були вчинені за такою формою вини, як протиправна необачність, за умови відсутності законодавчо закріпленого принципу презумпції невинуватості порушник сам змушений доводити те, що він не мав змоги і не повинен був передбачати настання шкідливих наслідків свого діяння, тобто він є невинним у вчиненні правопорушення. Більше того, багатьма нормативними актами, які передбачають засади адміністративної відповідальності, чітко визнається необхідність (а не можливість) застосування стягнення до посадових осіб та громадян у будь-якому випадку вчинення адміністративного правопорушення незалежно від факту встановлення їх вини та її розміру. Беручи до уваги систему органів адміністративної юрисдикції, а саме той факт, що більшість стягнень застосовується органами, які здійснюють державно-управлінські та контрольні функції в певній сфері суспільного життя, робимо висновок, що про втілення принципу презумпції невинуватості не може навіть йтися [33, 13].

У світлі переходу адміністративно-правової доктрини на якісно новий рівень, у контексті неухильного додержання та гарантування права особи на захист, проаналізувавши наявні нормативні та наукові джерела, проаналізувавши історію виникнення, розвитку презумпції невинуватості, її сутність та зміст, вважаємо за доцільне запропонувати наступне нормативне закріплення презумпції невинуватості в адміністративно-деліктному законодавстві, а саме: «Особа вважається невинуватою у вчиненні адміністративного правопорушення доти, доки її вина не буде доведена в порядку, передбаченому законом та встановлена постановою чи рішенням по справі, які набрали чинності».

ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністративне право України: підручник. – Вид. 2, змін. і доп. / за заг. ред. Т.О. Коломоець. – К.: Істина, 2012. – 528 с.
2. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тисяч слів і словосполучень / Укл.: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк; відп. ред. Г.П. Півторак. – К.: Довіра, 2006. – 790 с.
3. Большой Российский энциклопедический словарь / Худож. оформление С.И. Кравцова. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2005. – 1888 с.
4. Энциклопедический словарь. Т. XXV (49): Прага – Просрочка отпуска. – СПб.: [Ф.А. Брокгауз и И.А. Ефрон], 1898. – 958 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 слів / авт. кер. проекту та гол. ред. В.Т. Бусел. – Ірпінь: Перун, 2005. – 1720 с.
6. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. – НАН України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана. – Т.5: П-С. – 2003. – 735 с.
7. Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992 с.
8. Философский энциклопедический словарь. – М.: Инфра-М, 2006. – 576 с.
9. Літературознавча енциклопедія: У 2 т. / Автор-укладач Ю.І. Ковалів. – К.: Академія, 2007. – Т.2: М (Маадай–Кара) – Я (я-форма). – К.: Академія, 2007. – 624 с.
10. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – Издательство «Азъ», 1992. – 736 с.
11. Большой юридический словарь / под ред. А.Я.Сухарева, В.Д. Зорькина, В.Е. Крутских. – М.: ИНФРА – М, 1999. – 790 с.
12. Барихин А.Б. Большой юридический энциклопедический словарь / А.Б. Барихин. – М.: Книжный мир, 2004. – 720 с.
13. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 140.
14. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс): підручник / О.Ф. Скакун. – Харків: Еспада, 2006. – 766 с.
15. Масюк В.В. Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 [Електронний ресурс] / В. В. Масюк; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2010. – 20 с.
16. Суханова С.Д. Міжнародно-правові та національно-правові презумпції у сфері прав і свобод людини та громадянина: порівняльно-правовий аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / С. Д. Суханова; Міжнар. гуманіт. ун-т. – О., 2010. – 22 с.
17. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навч.посібник. – Вид. 4-те, доп / В.С. Макарчук. – К.: Атіка, 2004. – 616 с.
18. Каранина Н.С. Правовые презумпции в теории права и российском законодательстве: дисс. ... кандидата юрид. наук: 12.00.01 / Н.С. Каранина. – М., 2006. – 164 с.
19. Беккария Ч. О преступлениях и наказаниях / [Пер. и вступ. ст.: Исаев М.М.] / Ч. Беккария. – Юрид. издательство НКЮ СССР, 1939. – 464 с.
20. Мейер Д. О юридических вымыслах и предположениях. О скрытых и притворных действиях / Д. Мейер. – Казань, 1854. – 241 с.
21. Дормидонтов Г.Ф. Классификация явлений юридического быта, относимых к случаям применения фикций / Г.Ф. Дормидонтов. – Казань, 1895. – 115 с.

22. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651а-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>
23. Якуба О.М. Советское административное право (Общая часть): учебник / О.М. Якуба. – К.: Вища школа, 1975. – 232 с.
24. Коваль Л.В. Відповідальність за адміністративні правопорушення: монографія / Л.В. Коваль. – К.: Вища школа, 1975. – 160 с.
25. Хорощак Н.В. Адміністративні стягнення за законодавством України: монографія / Н.В. Хорощак. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. НАН України, 2004. – 172 с.
26. Богуцький В.В. Проведення у справах про адміністративні правопорушення: посібник / В.В. Богуцький, В.В. Мартиновський. – Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2009. – 168 с.
27. Ляхович І.І. Адміністративна відповідальність: навч. посібн. для студ. ФНУ / І.І. Ляхович. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника, 2010. – 170 с.
28. Комзюк А.Т. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посібн. / А.Т. Комзюк, В.А. Гуменюк, Г.В. Джагунов та ін.; за заг. ред. А.Т. Комзюка. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2007. – 80 с.
29. Круглов В.А. Административно-деликтный процесс: учебное пособие / В.А. Круглов, Л.Л. Попов. – М.: Изд-во деловой и учебной лит-ры, 2005. – 336 с.
30. Бахрах Д.Н. Административная ответственность: учебное пособие / Д.Н. Бахрах. – М.: Наука, 1999. – 112 с.
31. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8074-10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
32. Бандурка О.М. Адміністративний процес: Підручник для вищих навч. закл. / О.М. Бандурка, М.М. Тищенко. – К.: Літера ЛТД, 2001. – 336 с.
33. Алімов Р.С. Процедури в адміністративному праві України: теорія і практика: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07 / Р.С. Алімов. – Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ, 2002. – 198 с.

УДК 342.97: 334.778 (477)

СТВОРЕННЯ ТА РЕЄСТРАЦІЯ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ПАЛАТ В УКРАЇНІ ЯК РІЗНОВИД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ

Куц А.В., аспірант

Запорізький національний університет

У статті досліджено законодавче забезпечення всіх етапів створення та реєстрації торгово-промислових палат в Україні, ролі та місці державних органів у даній процедурі. Виявлені характерні риси та відмінності в процедурі реєстрації регіональних ТПП та Торгово-промислової палати України, надані рекомендації щодо подальшого вдосконалення законодавства в даній сфері.

Ключові слова: державна реєстрація, законодавче забезпечення, статут, торгово-промислова палата, уповноважений орган.

Куц А.В. СОЗДАНИЕ И РЕГИСТРАЦИЯ ТОРГОВО-ПРОМЫШЛЕННЫХ ПАЛАТ В УКРАИНЕ КАК РАЗНОВИДНОСТЬ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ПРОЦЕДУРЫ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье исследовано законодательное обеспечение всех этапов создания и регистрации торгово-промышленных палат в Украине, роли и месте государственных органов в данной процедуре. Выявлены характерные черты и отличия в процедуре регистрации региональных ТПП и Торгово-